

**SÁMIID 18. KONFEREANSA**  
**7.-9.10.2004, ÁVÁHKI**



**SÁMIRÁÐÐI**  
**50 JAGI**

**HISTORIHKKA: LEIF RANTALA**

## **(DAVVIRIIKKAID) SÁMIRÁÐDI 1953/1956-2003**

### **Álgu**

Vuosttas jurdagat álggahit oktasašbarggu Suoma, Norgga ja Ruota sámiid gaskkas, guske duodjái. Ođđajagimánus 1952 dollojuvvui davviriikkalaš duodjekonfereansa Stockholmas. Mielde ledje ee. Karl Nickul Suomas, Asbjörn Nesheim, Thor With Norggas ja Ernst Manker, Maja ja Israel Ruong Ruotas. Dalle bođii jurdda álggahit viidáset davviriikkalaš oktasašbarggu sámiid gaskkas. Vuosttas válbmenčoahkkin dollui Oslos geassemánus, nubbi juovlamánus Helssegis ja dalle ráhkaduvvui vuosttaš sámekonfereanssa prográmma. Gávnnahuvvui ahte Johkamohkki heive buoremusat konfereansabáikin. Prográmma šattai hui gudneángerin ja lei juobe váttis čađahit olles prográmma daid njealji beaivvis, maid vuosttas konfereansa bisttii. Bovdejeaddjin vuosttas konferensii ledje Sámi Særvi, Sámi Čuvgehussearvi ja Same Átnam.

### **Sámiid I konfereansa, 31.8.-3.9.1953, Johkamohkis**

Vuosttas konfereanssas dollojuvvojedje 27 ovdasága ja ovdaságaid dolliid gaskkas ledje cieča sápmelačča. Erkki Jomppanen humai boazodoalu birra, Pekka Lukkari skuvlla ja friddja čuvgehusbarggu birra, Aslak Outakoski demográfalaš dutkamuša birra, Samuli Porsanger sosiál-divššu birra, Per Fokstad sámedáidaga mearkkašumi birra, Gustav Park sámiid organiserema birra ja Israel Ruong kultur- ja ealáhusgažaldagaid gaskavuodaid birra.

Vuosttas konfereanssa fáddán lei sámiid aktiviseren. Dát mearkkaša, ahte heiveheapmi ođđaáigásaš kultuvrii ja servodateallimi galggai leat aktiivvalaš. Celkui ee ahte “sámiid vejolašvuodát geavahit luondduresurssaid iežaset guovlluin šaddet nappo hui dehálažžan álbmoga boahhtevuhtii ja dása čatnasa sámiid aktiivvalaš heiveheapmi min áigái”. Evttohuvvui ahte vuodđuduvvošii davviriikkalaš-sápmelaš instituhtta, mas livčče golbma ossodaga: dutkan-ossodat, kulturgáhttenossodat ja álbmotčuvgenossodat. Karl Nickul mitalii Suonnjela nuortalaččaid eallima birra 1930-1940-logus.

Konfereanssas ledje 34 oasseváldi Norggas, 125 Ruotas ja 31 Suomas. Konfereansa dohkkehii cealkámuša luondduváriid geavahanvuoigatvuodaid birra. Ásahuvvui doaibmagoddi, mii galggai plánet sámiid davviriikkalaš oktasašbarggu ulbmilin vuodđudit davviriikkalaš sámiráđi. Ovdal nuppi sámekonfereanssa doaibmagoddi čoahkkanii golbmii. Ođđajagimánus 1954 vuodđuduvvui maid bargojoavku, mii galggai hutkat ođđa sámegiel sámiid.

Suohkanbáhppa Kristian Nissen evttohii sámekonfereanssa dovdomearkan golbma rieggá, maid gaskkas lea unnit riekki, mii čujuha sámiide golmma riikkas. Dát mearka lea dan rájes geavahuvvon Sámiráđi logon.

### **Sámiid II konfereansa, 16.-18.8.1956, Kárášjogas**

Nuppi konfereanssas dollojuvvojedje fas ollu ovdasáogat. Ee. Hans Aslak Guttorm hálai Suoma sámiid skuvladii birra, Carl Johansson Ruota nomádaskuvlla birra ja Gustav Park

ja Israel Ruong luondduváriid geavaheami birra sámevuovllus. Ruonáeatnamis lei bohtán lektor Finn Gad, guhte muitalii Ruonáeatnama skuvladili birra.

Konfereansa dohkkehii golbma cealkámuša: 1) skuvla- ja oahpahasgažaldagaid birra, 2) luondduváriid ja ealáhusvejolašvuodaid birra Sámis, 3) Davviriikkaid Sámiráđi vuođđudeami birra ja dan njuolggadusaid dohkkeheapmi. Mearrádus Sámiráđi birra dahkkui 18.8.1956.

Ráđi barggu ulbmil lei ovddidit oktiigullelašvuoda dovddu sierra sámejoavkkuid gaskkas, suokkardit sámegežaldagaid ja dahkat daid dovddusin stuorra álbmogiid gaskkas.

Ráđi áigodat lei golbma jagi ja sámekonfereansa vällje lahtuid ráđđái. Konfereanssain ledje 18 virggálaš áirasa Suomas, 30 Norggas ja 24 Ruotas. Áirasiid välljejedje Sámi Čuvgehussearvi, Samii Litto, Sámi Sær'vi, Norgga Boazodoallosápmelaččaid Riikasearvi, Finnmárkku Sámi Ráđđi, Ruota Sámiid Riikasearvi ja Same-Átnam. Ráđis ledje 3 lahtu Suomas, 4 lahtu Ruotas ja 5 lahtu Norggas. Ráđđi galgai čoahkkanit unnimustá oktii jagis. Guđege riikka lahtut dahke ovttá juhkosa. Juhkosiid ságadoallit dahke ráđi bargolávdegotti. Ráđis ii lean oktasaš ságadoalli, muhto čoahkkingságadoallin lei dat juogusságadoalli, man riikkas čoahkkin dollojuvvui. Konfereanssaid cealkámušat čujuhedje daid gažaldagaid, maiguin ráđđi galgai bargat.

Sámiráđi vuosttas čoahkkin dollui Anáris 15.-17.4.1957. Dalle ledje maid ovdan gažaldagat, maid dassázii riikkaid ráđđehusat ledje hárganan okto gieđahallat. Buohkat eai liikon dasa ja omd. čoahkkimii 1958 Norgga eanandoalodepartementa sáddii telegrámma, mas daddjui ahte ii leat sávahahtti ahte Sámiráđđi gieđahallá Norgga ja Ruota gaskasaš boazoguohtunsoahpamuša. Muhto Ráđđi liikká dagai dan.

Sámiráđđi gieđahalai čoahkkimistis 8.-9.3.1959 sáme-meroštallangažaldaga. Lektor Thor Frette lei ráhkadan viiddis muittuhancállaga dán ášši birra. Suomas lei 1949-1951 ráhkaduvvon evttohus, man mielde "sápmelažžan adnojuvvo olmmoš, gean váhnemiid dahje nuppi sudnos ruovttugiella lea leamaš sámegegiella ja gii iešge hupmá dán giella duđahahtti láhkai, juos ii leat mánná dahje bealjeheapmi". Sámiráđđi viiddidii meroštallama, nu ahte váldui vuhtii juos oktage áhkuin dahje ádjáin lea hupman sámegegiella.

Álgu rájes Sámiráđis lea leamaš oktasašbargu Davviriikkaid ráđiin. Davviriikkaid ráđđi lea dohkkehan mánga ávžžuhusa, mat gusket sámiide, omd. boazodoalu, vuoigatvuodaid, kultuvrra, dutkama jno. surggiin. Sámiráđđi lágidii ovttas Davviriikkaid ráđiin Stockholmas 20.-21.4.1959 konfereanssa, man fáddán lei sámiid vuoigatvuodát luondduresurssaide.

### **Sámiid III konfereansa, 10.-12.8. 1959, Anáris**

Konfereanssa ledje s. 250 oasseváldi. Ovdaságaid dolle Tuomo Itkonen, Anár ja dan ássit, Israel Ruong, Sámit johttisápmelažžan ja fásta orrun ja Hans J. Henriksen, Finnmárkku Sámiráđi doaimmat sosiála suorggis.

Konfereansa celkkii, ahte livččii dárbu dahkat dárkilis demográfalaš dutkamuša, mas livččii mielde erenoamážit sámiid ámmát- dahje fidnu- ja giellagullelašvuolta. Deattuhuvvui ahte lea stuorra dárbu fidnet áigái meroštallama, gii lea sápmelaš. Evttohuuvvui maiddá ahte

sápmelaččaid váikkuhus boazodoalu hálddahussii galggašii lasihuvvot. Davviriikkaid ráđi juridihkalaš lávdegoddi galledii konfereanssa.

### **Sámiid IV konfereansa, 20.-23.8. 1962, Gironis**

Ovdaságaid dolle ee. Ruong, Oainnut sámiid birra, Yrjö Alaruikka, Oktasašbargu boazodoalu suorggis, Tomas Cramér sámiid vuoigatvuođaid birra ja Terje Wold, Olmmošvuoigatvuođat ja servodat.

Dán konfereanssa fáddán lei ”demokratijja ja unnitlogut”. Konfereansa deattuhii ahte lea dehálaš ahte sámiin leat ovddasteaddjit stáhtaid komiteain, mat suokkardit sámeáššiid, ahte juohke riikkas guorahallojuvvošii vuđolaččat sámiid vuoigatvuohta eatnamii ja čáhcai ja luond-duváriide. Konfereansa ávžžuhii maiddái davviriikkalaš oktasašbarggu boazodutkamuša, boazobuktagiid nálášuhttima ja márkanastima surggiin.

Dán konfereanssas lágiduvvui dáiddačájáhus, mas dovdosamus namat ledje Savio ja Skum. Konfereansa gáibidii maid ahte sápmelaš dutkaninstituhtta farggamusat galgá ceggejuvvot.

Jagis 1962 vuodđuduvvui Sámiráđi čállingoddi, mii lei 1976 rádjái vuosttas čálli, Karl Nickul, ruovttus Espoos, lahka Helssega. Álggus stáhtat juolludedje smávva ruhtasumiid čállingotti doibmii Davviriikkaid ráđi ávžžuhusa mielde. 1970-logu gaskkamutto rájes čállingoddi lea ožžon iežas doaibmaruđaid Davviriikkaid ministtarráđi bušehtas. Stáhtat leat oppa áigge goasttidan juhkosiid barggu.

### **Sámiid V konfereansa, 30.6.-3.7. 1965, Deanus**

Ovdaságaid dolle Oula Näkkäljärvi, Nils Jernsletten ja Israel Ruong konfereanssa fáttá birra, mii lei ”mearrediđolaš sámi boahhteáiggi plánen”. Samuli Porsanger, Hans J. Henriksen ja Anders Åhrén hupme sámiid organiserendárbbu birra, Harald Eidheim dan birra, mii hehte sámiid oktasašvuođa, Cramér sámekodicilla birra ja Erkki Asp das, mo Suoma sámit áddejit iežaset dili.

Mearrediđolaš sámi boahhteáiggi plánemii gullet konfereanssa mielas dát doaimmat: geaidnofierpmádaga buorideapmi, boazodoalu ovddideapmi, boazo- ja duodjebuktagiid vuovdima lasiheapmi, turismma viiddideapmi, poasta- ja telefonoktavuođaid buorideapmi, giellalávdegotti ceggen, skuvlla dili buorideapmi ja sámegielat rádiosáddagiid lasiheapmi. Gávnnahuvvui ahte Anár konferenssa ávžžuhus dahkat demográfalaš dutkamuša, lei dušše čađahuvvon Suoma bealde. Konfereansa ávžžuhii Norgga ja Ruota čađahit seammalágán dutkamuša go Suomas.

### **Sámiid VI konfereansa, 16.-19.8.1968, Heahtás**

Konfereanssa fáddán lei ”Leago sámiin boahhteáigi Davviriikkain?” ja dan vuollebajilčálus lei ”sámiid álbmotvuoigatvuođalaš, stáhtavuoigatvuođalaš ja priváhtavuoigatvuođalaš dili”. Mielde ledje oktiibuot badjel 300 olbmo, daid siste njeallje dutki Sovjetlihtus, muhto daid gaskkas ii oktage Ruošša beal sápmelaš. Sámiráđđi lávii álo sáddet bovdejumi Ruošša

sámiide oassálastit konfereanssaide, muhto juogo ii bohtán makkárga vástáduš, dahje bođii vástáduš ahte sii eai sáhte bohtit. Oktiibuot ledje 19 ovdasága, muhto sámit dolle dušše 3 ovdasága: Nils Jernsletten, Israel Ruong ja Leif Dunfjeld. Cealkámušain gáibiduvvui sámiide sadji Davviriikkaid ráđđái, fásta ruhta Sámiráđi juhkosiidda, sámiid olmmošlohkama čađaheapmi Ruotas ja Norggas, sámegeala saji buorideapmi Suoma skuvllain, boraspiriid dili buoret čuovvun, Deanu guolástus-njuolggadusa buorideapmi báikkálaš ássiid guvlui. Guhkimus cealkámuš guoskkai sámekeodivččat. Heahtá konfereansa lei maŋemuš konfereansa, gos eanašin ii-sámit (láddelaččat, rivgut, olgorii-kalaččat) ledje aktiivvalaččat mielde.

### **Sámiid VII konfereansa, 11.-14. 8. 1971, Váhčiris/Jielleváris**

Dán konfereansa dehálamus boadus lei sámiid kulturpolitihkalaš prográmma dohkkeheapmi. Prográmmahan álgá sániiguin, mat juo leat šaddan dovddusin :”Mii leat sámit ja háliidit leat sámit, eat dađe eanet, dahje unnit go máilmmi eará álbmogat. Mii leat okta álbmot, mis lea min iehčamet ássanguovllut, min iehčamet giella ja min iehčamet kultur- ja servodatráhkadus. Áiggiid mielde mii leat skáhppon áigái boađu ja eallán Sámieatnamis ja mis lea kultuvra, man mii doaivut ovdánit ja eallit viidáseappot.”

Dasto váldojuvvojit ovdan sámiid politihkalaš, sosiálalaš ja vuoigatvuođalaš árbevierut. Bissovaš juridihkalaš vuoigatvuođat leat vuođđun sosiálalaš ja kultuvrralaš oadjebasvuhtii ja ealáhusaid ovdáneapmái. Sámekeodivččat dárbbasit eanet fásta hámi ja dat galget čoahkkaniit juohke jagi. Davviriikkalaš sámeinstituhtta galgá farggamusat vuođđuduvvot ja dan dehálamus bargosuorggit galget leat dutkan, alit oahppu ja álbmotčuvgehus. Skuvla berre addit mánnái oadjebasvuođa ja harmoniija dovddu dainna lágiin ahte sámegeala, kultuvra, historjá ja bargoeallin oahpahuvojit viidáset vuođu alde. Duojs, dáiddaduojs ja dáidagis lea iežaset iešárvu ja dat leat mávssolaččat dinestussan ja bálddalas ealáhusan. Buorit johtolagat leat dehálaččat ja lea maid mávssolaš ahte sámegeala adnojuvvo sihke rádios ja áviissain, mat dárbbasit nana doarjaga.

Konfereanssas ledje guhtta bargojoavkku, mat ráhkadedje evttohusaid dain surggiin: giella, oahpahuš, girjjálašvuohta, Sámi Instituhtta, joavkodievdiheapmi, sámiid organisašuvnnat, ruhtadoallu, vuoigatvuohta, biras, dáidda ja dáiddaduodji. Konfereansa vuođđudii maid Sámi Giellalávdegotti.

Sámi Instituhtta álggahii iežas barggu 1973 Guovdageainnus. Sámiráđi leai instituhtta ráđđeaddi orgána ja ráđđi/konfereansa evttohui 7 stivralahtu (12:s).

### **Sámiid VIII konfereansa, 26.-28.6.1974, Snoases**

Jagis 1974 dollui sámekeodivččat vuosttas háve lullisápmelaš guovllus. Konfereansa álggii morašsagain go bođii diehtu ahte girdimašiidna, mas ledje Suoma beal áirasat, lei gahččan merrii. Suoma beal konfereansasáttagoddin lei dál Sámi Parlameanta, mii lei ceggejuvvon 1973.

Konfereansa dohkkehii hui ollu loahppaárvalusaid dahje cealkámušaid. Dat gusket čuovvovaš surggiide: vuoigatvuođat ja luondduriggodagaid geavaheapmi, plánengažaldagat, guolástanvuoi-gatvuođat, Jiešjávri (!), ealáhus ja biras, sámi duodji, giella, giellaláhka, dieđiheapmi, oahpahuš, organisašuvnnat ja hálddahus ja sámeálbmoga

sadji Davviriikkain. Duoji vuolde konfereansa namuhii oktasaš duodjelávdegotti, mii galggai vuodđudit suodjemearkka sámeduodjái, bargat ávnnasgažaldagaiguin, guorahallat duodjeoahpu ja márkanfievrru (márkanastima). Giela vuolde mearriduvvojedje giellalávdegotti barggut: earret eará dat galggai ”joatkit barggu sámegiela suopmaniid čállinvugiid buorrin ..” ja ”joatkit barggu sámegielalaš báikenamaiguin kárttain, šilttain ja muđui almmolaš geavahusas”. Gáibiduvvui oktasaš buot Davviriikkaid sámiide oaivvilduvvon giellaláhka. Velá gáibiduvvui ahte Davviriikkaid ráđđi dohkkehivččii dievaslahttunis ovttá sámiid áirása, gean sámekonfereansa vállje.

Konfereansa dohkkehii velá guokte sierranas loahppaárvalusa. Vuosttas loahppaárvalusas konfereansa moaitá Davviriikkaid ministtarráđi das ahte Ministtarráđi lea garrasit unnidan Sámi Instituhta 1975 bušehta.

Nuppi loahppaárvalusas konfereansa atná dárbbaslašžan oažžut áigalii sápmelašlága ja ávžžuha Suoma ráđđehusa buktit riikkabeivviide láchkaevttohusa, mii čuovvu sápmelaškomitea evttohusa. Dát láchkabargu galggašii sáhttit leat maŋnelis mállen Norgga ja Ruota sápmelašlágaide.

1970-logus álggii maiddái máilmmi álgoálbmogiid oktasašbargu. Álggus lei sáhka arktalaš álbmogiid oktasašbargu birra. Vuosttas konfereansa dollui Köpenhámmanis skábmamánus 1973. Mielde ledje sámiid lassin Kanada ja Ruonáeatnama inuitat ja Kanada indiánat. Sámiid beales dolle ovdaságaid Pekka Aikio, Aslak Nils Sara ja Tomas Cramér. Sámiid VIII konfereansa válljii sámiid sáttuolbmuid vuosttas konferensii Kanadas. Álgoálbmogiid máilmmiráđi vuodđudančoahkkin dollui 27.-31.10. 1975 Port Albernis Kanadas. Dalle ráhkaduvvui Máilmmiráđi njuolggadusevttohus ja dohkkehuvvojedje julggaštusat. Oasseváldin ledje sámiid ja inuihtaid lassin Australia ja Ođđa Selándda aboriginálat ja maorit ja Davvi-, Gaska- ja Lulli-Ammeriikká indiánat.

### **Sámiid IX konfereansa, 12.-14.6.1976, Anáris**

Sámiráđi čállin lei 1972 rájes doaimman Samuli Aikio, muhto 1.3.1976 rajes bálkáhuvvui veahkkečállin Leif Rantala, guhte lei Sámiráđi vuosttas fásta bargi, álggus oasseáigásaččat, muhto 1.10.1977 rájes olles áiggis. Samuli Aikio heittii 1.10.1977. Čállingotti arkiiva sirdojuvvui 1.3.1976 Karl Nickula ruovttus čujuhussii Runeberginkatu 51C51 Helssegis. Ráđi geavahusas lei okta latnja.

Sámiráđđi devddii 1976 20 jagi ja dan sivas ráđđi lei bovden iežas vuodđudeddjiid gudniguossin: Hans J. Henriksen ja Asbjörn Nesheim Norggas, Israel Ruong eamidiinnes Ruotas ja Karl Nickul Suomas. Álgoálbmogiid máilmmiráđi ovddasteaddjin lei bovejuvvon sátnejodiheaddji George Manuel. Ovdaságaid dolle Davviriikkaid Ministtarráđi váldočalli Olli Bergman, Sámi Instituhta hoavda Aslak Nils Sara, fil.dr. Eino Siuruainen Davvi-Suoma dutkaninstituhtas ja om. George Manuel.

Konfereanssa sáttagottiid ledje namahan Ruota Sámiid Riikkasearvi ja Same-Ätnam Ruota bealde, Norgga Sámiid Riikkasearvi ja Norgga Boazodoallosápmelaččaid Riikkasearvi Norgga bealde, muhto Suomas Sameparlameanta lei Suoma sáttagoddin.

Konfereansa dohkkehii loahppaarvalusaid dáid gažaldagaid birra: Sámi luonddoopmodagaid geavaheapmi ja geavahandássi, sápmelaččaid bálká barggut, ámmátskuvlengažaldagat, bargomárkangažaldagat, ekonomalaš vuoigatvuođat, giellaáššit ja konfereansa joksanaigomušaid ovdánahttin. Mañemuš čuoggá vuolde konfereansa gáibidii, ahte ovdal boahte konfereansa berre ráhkaduvvot sáme politihkalaš programmaevttohus, man konfereansa dasto dohkkeha. Konfereansa vuodđudii maddái musealávdegotti, mii galggai guorahallat sámemuseaid dili ja nannenvejolašvuođaid. Giellaáššiid vuolde ávžžuhuvvui giellalávdegoddi hoahpuhit barggu sámi giellalága várás.

Konfereansa dohkkehii maddái evttohusa, man mielde sámit šadde miellahtun Álgoálbmogiid máilmmiráđis. Sámiráđđi mearridii maddái ordnet Álgoálbmogiid máilmmiráđi nuppi oaivečoahkkima, mii dasto dollui Gironis 24.-27.8.1977. Dát čoahkkin lea várra stuorimus čoahkkin, man Sámiráđđi goassege lea lágidan. Mielde ledje badjel 1.000 olbmo 18 riikkas. Sámiráđđi lei ee. diŋgon charter-girdi Ammeriikkas Lulejui.

Davviriikkaid ráđđi ávžžuhii 1976 Ministtarráđi ráhkadit doaimmaprogramma sámiid kultureallima nannema várás. Programma ráhkadeaigga Matti Morottaja ja Alf Isak Keskitalo. Dat lei gárvvis 12.2.1978.

### **Sámiid X konfereansa, 20.-22.6.1978, Árrjatpluovis**

Konfereansa dohkkehii prinsihpalaččat bajábealde máinnašuvvon čilgehusa, mii dál lei ožžon nama "sámiid kulturpolitihkalaš ovddidanplána". Ovddit konfereansa lei maid ávžžuhan Sámiráđi ráhkadit ealáhus- ja sosiálpolitihkalaš programma. Sámiráđis lei dalle biras- ja ealáhuslávdegoddi, mii ovttas Sámi Instituhtain ráhkadii evttohusa. Aslak Nils Sara doalai konfereanssas ovdasága dán programmaevttohusa birra. Jienastusa mañja dohkkehuvvui sámiid ealáhus- ja sosiálpolitihkalaš programma.

Ovddit konfereansa bivddii maddái ráhkadit sáme politihkalaš programma. Programmaevtto-husa lei ráhkadan Nils Jernsletten. Konfereansa dohkkehii evttohusa váldočuoggáid, muhto mearridii ahte bargu galgá joatkašuvvat.

Lars-Anders Baer humai kultuvrralaš ja politihkalaš identitehta birra. Son deattuhii man dárbašlaš lea oazžut sámileavvga, álbmotbeavvi (evttohus lei bohtán Bergen Sámisearvvis 1976) ja sámiid álbmotlávлага.

Davviriikkaid sámiráđi njuolggadusat ledje dalle leamaš fámus 1956 rájes ja lei dárbaš álgit daid ođasmahttit. Juo ovdal konfereansa lei dát gažaldat guorahallojuvnon mañjga čoahkkimis ja ášši dagahii dán konfereanssas viiddis ságastallama, muhto ii gávdnon oktamielalášvuohta.

Dát konfereansa manná várra historjái dan konfereansan, mii dohkkehii davvisáme giela oktasaš čállinvuogi.

Sámiráđis ledje 1976-1978 čuovvovaš lávdegottit ja bargojoavkkut: giellalávdegoddi, duodjelávdegoddi, ealáhus- ja biraslávdegoddi, oahpahuslávdegoddi, dieđihanlávdegoddi ja musealávdegoddi.

## **Sámiid XI konfereansa, 16.-19.6.1980, Tromssas**

Sámiráđđi sirdii geasset 1979 iežas čállingotti Helssegis Ohcejohkii. Virggálaččat čállingoddi rahppojuvvui 1.8.1979 láigovisttis. Seamma beaivve álggahii bargui maid Leena Aikio, Sámiráđi guhkesáigásaš bargi.

Konfereanssas Nils Jernsletten doalai fas ovdasága sámepolitihkalaš prográmma, mii dasto ovttamielalaččat dohkkehuvvui. Fearsullolaš parlameantalahttu Erlendur Paturson muitalii su riikka politihkalaš viggamušaid birra ja veardidii Fearsulluid ja sámiid dili. Nils Aslak Valkeapää humai sámedáidaga birra ja evttohii ee. Davvi Latnja-nammasaš kulturdálu ceggema. Alf Isak Keskitalo hálai duodjemearkka birra, Konfereansa dagai prinsiipamearrádusa ahte dakkár duodjemearkka váldo atnui. Ole Henrik Magga giedahalai gažaldaga sámegiela statusa birra, mas konfereansa dohkkehii cealkámuša. Samuli Aikio hálai sámiid davviriikalaš oahpahasáššiid birra, mas maiddái dohkkehuvvui cealkámuš. Leif Halonen fas hálai sámi birrasa birra ja dasge dohkkehuvvui cealkámuš.

Sámiráđi njuolggadusat ledje ovdan juo ovddit konfereanssas. Guhkes ja mohkás válbmenbarggu maŋŋá dohkkehii Sámiid XI konfereansa ođđa njuolggadusaid. Ulbmilceahkis daddjo dál ahte Davviriikkaid sámiráđđi lea sámiid oktasaš orgána dainna go ráđđi lea Norgga ja Ruota sámiid válдоorganisašuvnnaid ja Suoma Sámi Parlamentta oktasašbargoorgána. Ráđđái gullet dál njeallje áirasa guđege riikkas. Ráđđi vállje dál alccesis ságadoalli ovttá jahkái ain hávil. (Dakkár ortnet ii lean ovdal, ja easka dál ráđđi oačču formálalaš ságadoalli.) Konferensii, mii vállje ráđđelahtuid, gullet 20 áirasa guđege riikkas. Konfereanssat dollojuvvojit juohke goalmát jagi.

Ovddit konfereansa dohkkehii sámiid kulturpolitihkalaš ovddidanplána ja dán plána vuodul Ministtarráđđi juolludii Sámiráđđái kulturuđaid čuovvovaččat: 1979 – 100.000 dkr, 1980 – 125.000 dkr ja 1981 150.000 dkr. Seammás Ministtarráđđi namahii bargojoavkku (1.4.1980), mii galggai čilget mo ministtarráđđi galgá leat mielde doarjumin sámiid kultureallima. Dát čilgehus lei gárvvus 13.4. 1981. (Sámi kulturšattu čilgehus, 74 s.) Dat evttohii ee. davviriikalaš sámi kulturuhtarádjosa, man sturrodat livččii 1 milj. dkr. Ministtarráđđi juolludii liikká 1982 190.000 dkr ja 1983 200.000 dkr.

Oktasašbargu eará álgoálbmogiiguin joatkašuvai ja ráđi ovddasteaddjit fitne ee. Lulli-Ameriikkas.

## **Sámiid XII konfereansa, 11.-14.8.1983, Ohcejogas**

Álgoálbmogiid máilmmiráđi goalmát oaivečoahkkin dollojuvvui 27.4.-2.5.1981 Canberras. Sámiid oasseváldiid lohku lei oktiibuot 53. Konfereanssa maŋŋá sápmelaččat dahke ovttá vahkku guhkkosaš mátkki galledit aboriginálaid ássansajiid dahje reserváhtaid.

Ohcejoga konfereanssa rahpamis leaigga mielde Suoma presidentta Mauno Koivisto ja su eamit. Konfereansa lei historjjálaš maiddái dan dáfus ahte vuosttas geardde oassálasttii Sovjetlihtu sápmelaš, Vasilij Selivanov. Su mátkeraporta prentejuvvui Lovozerskaja Pravdas easka 7.4.1984.



Bajábealde máinnašuvvon lávdegottiid lassin rádis ledje dát lávdegottit ja bargujoavkkut: juridihkalaš lávdegoddi, nissonáššiid bargujoavku ja sápmelaš allaskuvlaáššiid bargujoavku.

Daid áiggiid Álaheaiášši lei hui áigeguovdil ja dat speadjalastá maiddá konferenssa prográmmas. Sámiráđđi celkkii moddii iežas vuostehágu huksema vuostá ja ráđđi finai 17.10.1981 báikki alde Fállejogas ja deaividedje dán guovllu boazoolbmuiguin. Ieš konfereanssas Aslak Nils Sara humai fáttá birra, mii lei "Mearrádusat riikkaid gaska mat suodjalit ja várjalit álgolbmogiid", Ole Henrik Magga sámi giellalága birra, Laila Somby Sandvik Sámemánáid bajásšaddandili birra, Niilo Aikio birasprográmma birra ja Leif Dunfjeld sámepolitihkalaš prográmma joatkkabarguid birra.

Konfereansa dohkkehii viiddis museačilgehusa, julevsámi čállinvuogi, cealkámuša rádjepássamearrádusaid birra, cealkámuša Gaska-Ammerikka álgoálbmogiid dili birra, áhpegolgadeami birra, cealkámuša giellalága ja ubmisámegiela birra ja sámemánáid bajásšaddandili birra.

Sámiráđđi rabai 20.8.1984 álgoálbmotkántuvrra Geneves. Kántuvrra vuoddeaddjin lei Álgoálbmogiid máilmmiráđđi, muhto Sámirádis lei ovddasvástádus kántuvrra ruhtadeamis ja jodiheamis. Vuosttas bargi lea 5 mánu áigge Gunhild Sara ja 1.2.1985 rájes bargagodii kántuvrras Leif Dunfjeld. Kántuvra doaimmai geasi 1986 rádjai. Álgoálbmogiid máilmmiráđi 4. váldočoahkkin lágiduvvui 21.-30.9.1984 Panama Citys. Mielde ledje sihke politihkarat ja kulturbargit. Sámiráđđi čađahii veahkkeprošeavttaid Lulli- ja Gaska-Ammerikkas.

### **Sámiid XIII konfereansa, 13.-15.8.1986, Åres**

Sámekonfereansa dollojuvvui 1986 Ruota beal Åres, mii lea stuorra turistabáiki. Konfereanssa fáddán leige turisma. Dan birra dolle ovdaságaid Pekka Aikio, Ingvar Åhrén ja Svein Ottar Helander. Sámemánáid bajásgeassima birra humaiga Laila Somby Sandvik ja Helena Guttorm. Sámepolitihkalaš prográmma birra humai Nils Isak Eira, sámiid olgoriikkapolitihkalaš prográmma birra Lars Anders Baer, birasprográmma birra Leif Halonen, sámiid nášonaldovdo-mearkkaid birra Rose-Marie Huuva ja Sámi Instituhta birra Elina Helander.

Konfereansa mearridii ahte galgá guorahallat makkár váikkuhusaid turisma lea buktán ja sáhtá buktit sámi guovlluide ja sámi servodahkii ja galgá namohuvvot bargujoavku, mii joatká barggu sámemánáid bajásšaddandilálašvuodaid birra. Sámiid birasprográmma dohkkehuvvui, ja dohkkehuvvui maiddá oᳵᳶa sámepolitihkalaš prográmma.

Sámiid XIII konfereansa mearridii maiddá sámeleavggas. Dan ovddabealde lei ordnejuvvon gilvu, masa 27 evttoheaddji ledje buktán 74 evttohusa. Vuoitin šattai Astrid Båhla evttohus. Isak Saba "Sámi soga lávlla" mearreduvvui sámiid álbmotlávllan. Gažaldat nuolta birra mañiduvvui ja maiddá levgenbeaivvit.

Konfereansa dohkkehii maiddá cealkámušaid Černobyla lihkohisvuoda birra, sámiid vuoigatvuodaid ja álbmotstatusa šiehtadusa dahje konvenšuvnna birra ja sámi allaoahppo- ja dutkaninstitušuvnna birra.

Davviriikkaid ministtarráđđi mearridii bálkáhít kulturčilgejeaddji 1984-1986. Su doaibma lei čilget sáme kultuvrra dili ja dan buorideame. Čilgejeaddjin válljejuvvui Veikko Holmberg. Su loahpparaporta galggai leat válmmaš čakčamánuš 1986. Ministtarráđđi juolludii kulturuđaid ná: 1984 400.000 dkr, 1985 600.000 dkr. Sámiráđđi attii 1985 vuosttas geardde ráđi gudnebálkkašumi. Dan oaččui Áillohaš, Nils Aslak Valkeapää. Logahallama dain, geat leat ožžon bálkkašumi 1985-2000 gávnnat dán čálloša loahpas.

Áigodagas 1984-1986 ledje dát lavdegottit ja bargojoavkkut: giellalávdegoddi, sáme politihkalaš prográmma bargojoavku, duodjelávdegoddi, sámemánáid bajásšaddandili bargojoavku, birasprográmma bargojoavku ja nissonbargojoavku.

#### **Sámiid 14. konfereansa, 4.-6.8.1989, Leavnnjas**

Álgoálbmogiid máilmmiráđi 5, váldočoahkkin dollojuvvui 11.-17.7.1987 Limas.

Sáme kultuvrra čilgejeaddji gearggai iežas bargguin 1986. Son evttohii kulturčálii doaimma vuodđudeami Sámiráđđái 1988 rájes, fásta kulturlávdegotti ásaheami, jeavddalaš doarjaga dáiddaservviid čállingotti doaibmami ja fásta girjjálašvuoda- ja kulturdoarjaga. Ministtarráđđi juolludii kulturdoarjaga ná: 1987 449.800 FIM, 1988 488.600 FIM ja 1989 226.360 FIM. Ministtarráđđi mearridii jagis 1989 eaktun juolludeapmái, ahte galgá vuodđuduvvot kulturlávdegoddi ja ahte oassi doarjagis galgá biddjot Sámiráđi čállingoddái ja ahte kulturčálii galgá bálkáhuvvot.

Sáme gielat čáppagirjjálašvuoda juohkinortnet álggahuvvui 1985 Davviriikkaid kulturfuandda doarjagiin. Ortnege ulbmil lei dahkat dovddusin sáme gielat čáppagirjjálašvuoda ja juohkit girjjiid buorebut guovlluin, gos girjegávppit leat guhkkálagaid. Ruhtadoarjja lea juolluduvvon jagiid 1986-1988 sisriikkalaš gálduin Norggas, Ruotas ja Suomas. Davviriikkaid Ministtarráđđi ruhtadii dán ortnege jagiin 1990-1996. Supmit ledje omd. 1985 85 000 FIM ja 1996 220 000 FIM. Jagiin 1997-1998 juohkinortnege ruhtadedje Sámi ovddidanfoanda, Ministtarráđđi ja Interreg-Sápmi oassin "Loga sáme gillii" proševttas. Vuostáiváldit ledje beaiveruovttut, skuvllat, boarrásiid-siiddat jno. Daid lohku lei 300-500 juohke jagi.

Konfereanssa fáddán lei sámiid iešmearrideapmi. Dán fáttá birra dolle ovdaságaid lisakki Sara, Johan Mathis Turi, Ingvar Åhrén, Ragnhild Nystad ja Aslak Nils Sara. Dáid ovdaságaid vuodul konfereansa dohkkehii moadde cealkámuša: ILO-soahpamuš 107, militeara dili arktalaš guovlluin ja sámiid riikkaidgaskasaš vuogatvuodát ja geatnegasvuodát. Sven-Roald Nystö humai sámi giellabarggu boahhteáiggi birra ja konfereansa dohkkehii lávdegoddái gaskaboddosaš njuolggadusaid. Inger Margarethe Olsen lei čállán ovdasága sámenissoniid dili birra ja das dohkkehuvvui cealkámuš. Inga Hermansen Hetta humai duoji birra ja konfereansa dagai mearrádusa duodjemearkka njuolggadusaid birra. Konfereansa dohkkehii maiddái sámi oahpahus- ja skuvlapolitihkalaš prográmma, muhto mearridii ásahtit ođđa bargojoavkku ráhkadit eanet konkrehtalaš sámemánáid bajásšaddandillái guoskevaš prográmma.

Guokte sámeorganisašuvvna ledje ohcan beassat lahttun Sámiráđđái, muhto daid ohcamat manjiduvvojedje boahhte konferensii 1992. Rahpansáhkavuorustis Leif Halonen deattuhii, ahte Sámiráđđi dárbbasa ođđa struktuvrra. Sovjetlihtus lei boahrán okta

sápmelaš Edvard Julin, gii buvttii konferensii dearvvuođaid Ruošša sámiin. Ovddit konfereanssas Áres ii lean oktage Ruošša beal sápmelaš.

Dán áigodagas Sámirádis ledje čuovvovaš lávdegottit ja bargojoavkkut: giellalávdegoddi, kulturlávdegoddi, skuvla- ja oahpahuspolitihkalaš bargojoavku, mánáid bajásgeassima bargojoavku, duodjelávdegoddi, juridihkalaš lávdegoddi, leavgabargojoavku, sámesoga lávllabargojoavku, WCIP 6. konfereanssa válbmenbargojoavku, nissonlávdegoddi, oktasašbargu Sovjetlihtu sámiiguin-bargojoavku ja davviriikkalaš sámeradio bargojoavku.

Jagis 1987 vuodđuduvvui ráđi álgoálbmotossodat dan maŋŋá go Geneve-kántuvra lei heaittihuvvon 1986. Sámiráđđi oaččui jagis 1989 NGO roster –statusa ON-ortnegis.

### **Sámiid 15. konfereansa, 15.-17.6.1992, Helssegis**

Sámiráđđi ordnii 8.-12.8.1990 Álgoálbmogiid máilmmiráđi 6. váldočoahkkima Tromssas. Mielde lei maiddái Ruošša sámiid sáttagoddi. Konfereanssa fáddán lei “Our common future”.

Norga dohkkehii 1990 ILO-soahpamuša 169. Dát soahpamuš bođii fápmui 5.9.1991. Gávccii arktalaš riikka birasministarat čoahkkanedje geassemánus 1991 Roavvenjárgii ja dat lei álgu Arktalaš Ráđi vuodđudeapmái (19.9.1996). Sámiráđđi fidnii bissovaš oasseváldi sajádaga (Permanent Participant) ja lea aktiivvalaččat oassálastán Arktalaš Ráđi bargui.

ON biras- ja ovdánankonfereansa ordnejuvvui Rio de Janeiro 3.-14.6.1992.

Sámiid 15. konfereansa dohkkehii Guoládaga Sámi Searvvi ráđi lahttun ja ná Ruošša sámit ledje vuosttas geardde mielde virggálaš sáttagoddin konfereanssas. Maiddái Norgga bealde Sámi Eatnansarvi dohkkehuvvui ráđi lahttoorganisašuvdnan. Konfereansa rievdadii ráđi njuolggadusaid nu ahte dál gullet ráđđái 5 áirasa Norggas, 4 Suomas, 4 Ruotas ja 2 Ruoššas. Konfereanssa áirraslohku lea 20 Ruotas, 20 Suomas, 20 Norggas ja 5 Ruoššas. Davviriikkaid sámiráđi namma šattai dál beare “Sámiráđđin” buot gielain. Konfereansa dollojuvvo dás duohko juohke 4. jagi.

Daningo Ruošša beal sámit ledje dál ožžon fásta oktavuodaid Davviriikkaid sámiiguin ja daningo sin eallindilli lei ollu váddáset go dáppe ja go ledje bohtigohtán ollu veahkkebivdagat, Sámiráđđi mearridii ráhkadit Ruošša sámiid veahkkeplána. Dat gárvvásmuvai 1993 ja dan dahkkit leigga Nina Afanasjeva ja Leif Rantala.

Konfereanssa fáddán lei “sámit ovtastuvvi Eurohpas”. Suoma stáhtaministtar Esko Aho hálaige Eurohpa ovttaiduvvama birra. Vuodđosáhkavuoruid dolle maiddái Steinar Pedersen, Hans Dau, Nils Thomas Utsi, Sonia L. Popa, Ingvar Åhrén ja Pekka Aikio. Peter Stenlund ja Leif Dunfjeld hálaiga tema birra “sámit ja samekonvenšuvdna EDOK oktavuodas”.

Konfereansa mearridii guovvamánu 6. beaivvi sámiid álbmotbeaivin, dohkkehii čieža leavgabeaivvi ja Arne Sörle nuhta Sámi álbmotlávlagii.

Konfereansa dohkkehii prinsihppacealkámuša sámekonvenšuvnna birra ja cealkámuša Eurohpa ovtastumi birra. Dat ávžžuhii Ruota, Suoma, Ruošša ja Dánmárkku ratifiseret ILO-soahpamuša 169. Konfereansa attii sámiráđđái fámu loahpalaččat dohkkehit sámemánáid vuoigatvuođaid prográmma (dahkkui 27.-28.11.1992), dohkkehii Giellalávdegotti ođđa njuolggadusaid. Loahpas konfereansa dohkkehii cealkámuša Columbusa 500 jagi ávvudemiid vuostá ja cealkámuša Suoma sámeláhkaevttohusa birra.

Dát lei vuosttas gearde go sámekonfereansa dollojuvvui riikka oaivegávpogis. Oktan sivvan lei dat, ahte lei sávaldat fidnet eanet fuopmášumi váldoservodaga joavkodiedihangaskaomiin.

Kulturlávdegoddi ásahuvvui 1. geardde 1989 ja dan bargu lea ee. juohkit kultur- ja girjjálašvuođa doarjaga.

Sámiráđis ledje dán áigodagas maid čuovvovaš eará lávdegottit ja bargujoavkkut:juridihkalaš lávdegoddi, sámemánáid dilit –bargojoavku, duodjelávdegoddi, nissonlávdegoddi ja giellalávdegoddi. Ráđis ledje maid Álgoálbmotossodat ja Olmmoš friija- ja vuoigatvuođaossodat (1992-1996).

### **Sámiid 16. konfereansa, 15.-18.10.1996, Murmánskkas**

Álgoálbmogiid máilmmiráđi 7. oaivečoahkkin dollojuvvui Guatemala Citys 3.-10.12.1993. Davvi-Ammeriikka sámesearvi (Saami Association of North America) oaččui 1994 dárkunsaji Sámiráđđái. Jahki 1993 lei ON álgoálbmotjahki.

Sámekonfereansa lei historjjálaš dan dáfus, ahte dat dollojuvvui vuosttas geardde Ruošša beal Sámis. Konfereanssa fáddán lei "Verddevuohta davvin – sápmelaš málle" (Partnership in the Arctic – The Sámi Model"). Dát gažaldat lei šaddan áigiguovdilín dan maŋŋá go Barentsráđđi lei vuodđuduvvon 11.1.1993. Barentsráđđi leige mielde ordnemin Murmánskkas konfereanssa. Konfereanssa nubbi beaivi leige oamastuvvon Barentsa guovllu álgoálbmogiidda. Ovdaságaid dolle Sven-Roald Nystö, Jeremei Aipin, Aleksandr Vuičeiskij ja Jorunn Eikjok.

Konfereanssas dollojuvvojedje maddái dát ovdasáгат: Leif Halonen, Arktalaš birasovttasbargu ja eará oktasašbargu, Ingvar Åhrén, EU ja sápmelaččcat ja Lars-Nila Lasko, Sámekonvenšuvdnaevttohusa birra.

Sámiráđi juridihkalaš lávdegoddi lei válbmen konvenšuvdnaevttohusa, mas leat 9 kápihtala ja 33 ártihkala. Konvenšuvdna, mii livččii soahpamuš Ruota, Norgga ja Suoma gaskkas, dorvvastivččii sámiide muhtun lágalaš minimistándardda. Maddái Ruošša beale sámit boadášedje fárrui konvenšuvdnii. Konfereansa dohkkehii cealkámuša dán áššis ja stáhtat leatge joatkán dán barggu, mii ain lea gaskan.

Konfereansa dohkkehii Sámiráđi ođđa njuolggadusaid, muhto šattai nággu Suoma sáttagotti válljema birra dás dohko. Konfereansa ávžžuhii Suoma sámedikki čilget sajádagas Sámiráđi ja eará sámedikkiid ektui. Áigemearri dán čilgejumi dahkamii lei guokte jagi.

Sámiráđi giellalávdegoddi heaittihuvui 31.12.1996 ja giellabargu sirdašuvai sámedikkiide ja Guoládaga sámesearvá. Konfereansa dohkkehii anárašgiela čállinvuogi, golbma ođđa leavgabeaivvi ja sámi duodjemearkka njuolggadusaid.

Konfereansa dohkkehii cealkámušaid dáid gažaldagaid birra: Barentsráđi álgoálbmotovddastus, Deanu ja eará luossajogaid bivdovuoigatvuođat , sápmelaš-meroštallan ja Sámi instituhta organiseren.

Miellahttosearvvit dohkkehedje ja čálle vuollái ng. Murmánskka julggaštusa, mas ee gáibiduvvo ahte stáhtat galget dovddastit sámiid iešmearridanvuoigatvuođa.

Sámiráđis ledje dán áigodagas (1993-1996) dát lávdegottit ja bargojoavkkut: giellalávdegoddi (heaittihuvui 1996). kulturlávdegoddi, juridihkalaš lávdegoddi ja nissonlávdegoddi. Ráđđi vuođđudii birasossodaga (1995) ja heahteveahkkedoarjjajoavkku (1995).

ON julggaštii áigodaga 1995-2004 Máilmmi álgoálbmogiid logijahkin (United Nations International Decade of the World's Indigenous Peoples).

Sámiráđis lei 1996-1998 bargojoavku, mii ráhkadii "Sámi kulturpolitihkalaš plána. Sápmi – Sameland gos Norgga, Ruota, Suoma ja Ruošša sámit ássat, galgá ahtanuššat oktasaš sámi kultuvrašilljun". Bargojoavku evttohii ee. Sámi oktasaš kulturruhtarádjosa ceggema. Dat biddjojuvvošii Sámi parlamentáralaš ráđi vuollái. Dan ovdal Sámiráđđi lei lágidan viiddis kulturseminára 25.-26.4.1996 Gironis.

Sámiráđđi attii 1994 vuosttas geardde girjebálkkašumi. Logahallan dain girjjiin, daid čállin ja govveddjiin áigodagas 1994-2003 gávdno dán čállosa loahpas.

WCIP stivra čoahkkani 30.10.-1.11.1995 Perus ja seammas dollui seminára olmmošvuoigatvuođaid birra. WCIP presidenta Jorge Valiente deaivadii ráđiin 31.3.1995 Avvilis.

## **Sámiid 17. konfereansa, 28.-30.9.2000, Gironis**

Guovvamánu 6. beaivve 1997 lei gollan 80 jagi vuosttas sápmelaš riikkaidgaskasaš čoahkkimis, mii dollui 6.2.1917 Trondimis. Sámiráđđi ja sámedikkid čoahkkanedje 6.2.1997 seamma báikái ja vuolláičállui soahpamuš Sámi parlamentáralaš ráđi ceggemis. Dát ráđđi lea Norgga, Ruota ja Suoma sámedikkiid oktasašbargoorgána.

Dán áigodagas geassádii Suoma sámediggi Sámiráđi barggus 31.12.1998. Suoma sámiid guovddášsearvi lei ohcan lahttovuođa ovdal Murmánskka konfereanssa, muhto konfereansa hilggui ohcamuša. Ráđđi dohkkehii liikká SGS lahttovuođa dihto eavttuiguin. Sámiid 17. konfereansa dohkkehii dasto loahpalaččat SGS lahttovuođa. Konfereansa dohkkehii maiddái Sámi Álbmotlihtu ja Murmánskka guovllu sámesearvi lahttoohcamuša. Saami Siida of North America oaččui dárkunsaji ráđđái 1998. Sámi Eatnansarvi massii lahttovuođa go dat biehttalii dohkkeheames ng. Murmánskka julggaštusa.

Sámekonfereanssa j. 2000 teman lei iešmearrideapmi. Ráđi barggu ulbmil lea konkretiseret iešmearrideapmi-doahpaga ja joatkit ságastallama iešmearrideami sierra

hámiid birra. Konfereansa oktavuodas ledje kulturdoalut ja Sami Expo. Konfereansa dohkkehan ng. Girona julggaštusa čujuha oaivelinnjaid dán bargui. Julggaštusas leat dát oasit:

Sámi servodat, álbmogiidgaskasaš ovttasbargu ja riikkaidgaskasaš solidaritehta. Dasa lassin konfereansa attii dáid cealkámušaid:

1. Jurdagat nuorra sámiin, geat sávvet sáhttit álgit árbevirolaš ealáhussii, 2. Vuollái skuvlaahkásačcai giellabirrasa buorideapmi, 3. Goalmát máilmmekonfereansa rasimma, nállevealaheami, vierroolbmoaši ja eará utnoheamevuodaid vuostá, 4. Nuoraid julggaštus, 5. Julggaštus sámiid iešmearridanvuoigatvuođas, 6. Tibeta dilli, 7. ON bissovaš álgoálbmotforum, 8. Ruota raporta 1999 ON nállevealaheami áššiid komiteai, 9. Mi'kmaq'indíánaid birra, 10. Sápmi-nama geavaheapmi, 11. Sámiid visumfriddjavuohta Suomas, Ruotas, Norggas ja Ruoššas, ja velá moadde eará cealkámuša.

Áigodagas 1997-2002 Sámiráđđi gieđahalai iežas barggu ođđasisorganiserema. Sivvan dán ođđasisorganiseremii lei ahte dál ledje sámedikkít beassan johtui ja dárbbášuvvui bargujošku daid ja Sámiráđi gaskkas, Barggu boađusin vuođđuduvvojedje dát ossodagat (cuoŋománus 2002):

- kulturossodat, mas leat Sámiráđi kulturlávdegoddi ja kulturčáli. Ossodaga doibmii gullá sámiráđi kulturuđaid juohkin ja oppanassiige bargu sáme kultuvrrain (Leena Aikio, kulturčáli 2002 lohppii, kulturossodaga jođiheaddji 2003 rájes)
- álgoálbmotovttasbargoossodat (koordinahtorat, áššedovdit J.B.Henriksen, Ann-Kristin Håkansson, Elise Valkeapää, Nils Ole Gaup, jođiheaddjin Gunhild-Biret Sara-Buljo)
- arktalaš ja birasossodat (koordinahtor Leif Halonen (2001), Nils Ole Gaup, áššedovdit Jan Idar Solbakken, Ritva Torikka, jođiheaddjin Rune Fjellheim 15.6.-31.12.2002)
- olmmošvuoigatvuođaossodat ( John B. Henriksen (koordinahtor 2001), Mattias Åhrén (koordinahtor 1.1.-10.3.2002, jođiheaddjin 10.3.-31.12.2002)
- Dasa lassin vuođđuduvvojedje dát ossodagat dainna eavttuin ahte ruhtadeapmi gávdno:
  - prošeahtaossodat
  - EU-áššiid ossodat

Dán áigodagas ON ekonomalaš ja sosiálalaš ráđđi vuođđudii 28.7.2000 álgoálbmotforuma, man vuosttas válđočoahkkin lágiduvvui 12.-24.5.2003. Vuosttas presideanta lei Ole Henrik Magga.

Sámiráđis lea 1997 rájes leamaš dušše okta lávdegoddi: kulturlávdegoddi.

### **Kulturossodat**

Kulturuhtaortnet, mii álggahuvvui 1979, lea joatkašuvvan. Kulturlávdegoddi lea jagiin 2000-2003 juolludan doarjaga prošeahttaide, bargostipenddaide ja oahppomátkestipenddaide čuovvovaččat: 2000 – 94.185 euro, 2001 – 74.003 , 2002 – 94.185 ja 2003 – 100.000 .

Sámiráđđi lei ožžon ruđa sámi girjjálašvuođa prošektii (namman Loga sámegillii!), man boađusin ilmmat 1998 golmmagielasaš gihpa Čáŋa gillii! 1. Sámi girjjálašvuohta. 66 s.

## **Álgoálbmogiid ovttasbargoossodat**

Álgoálbmogiid ovttasbargoossodat ceggii álgoálbmogiid oahppoguovddáža Guatemalai. Seamma riikkas lei maiddá skuvlaprošeakta. Ossodat čađahii kurssaid álgoálbmogiid vuoigatvuođaid birra sihke Sámis ja Tanzanias.

Sámekonvenšuvdnabargu lea joatkašuvvan.

Oktasašbargu EU:in lea buktán bohtosiid: politihkalaš prográmma unnitloguide, ekonomalaš doarjjaprográmmat, álgagat rasimma vuostá jnv.

## **Doaibma Sámiid 17. konfereansa maŋŋá**

Jagis 2001-2002 ledje ee dát proševttat:

- álgoálbmogiid oahppoguovddáš (jođiheaddjin Ann-Kristin Håkansson)
- Guatemala-prošeakta ( Elise Valkeapää)
- Nicaragua-prošeakta (Haldis Balto)
- Saami Summer Camp 2002 (Torill Wigelius ja Marit Broch Johansen)

Oktiibuot ledje 2001 8 proševtta ovddidanbarggu suorggis. Sámiráđis lei ovttasbargu mánggain álgoálbmotorganisašuvnnain, omd. ICC (Inuit Circumpolar Conference), RAIPON (The Association of Indigenous Minorities of North Siberia and the Far East of the Russian Federation).

Sámiráđdi oassálasttii Europarlameantta álgoálbmotforumis ovttain áirasiin. Ráđdi čuovvu EU davviguovlluid prográmma. Ráđdi válddii oasi Arktalaš ráđi bargguide sihke ministtardásis ja sierra bargojoavkkuin.

Sámiráđdi lei aktiivvalaččat mielde ON máilmmikonfereanssas nállevealaheami vuostá, mii dollojuvvui Lulli-Afrihkás borgemánus-čakčamánus 2001. ON olmmošvuoigatvuođaid komišuvdna namuhii njukčamánus 2001 “special rapporteur”, gii galgá čuovvut mielde álgoálbmogiid olmmošvuoigatvuođaid. Mexicolaš Rodolfo Stavenhagen nammaduvvui dán virgái. Son lea galledan Sámieatnama.

Kulturossodat barggai viidáseappot kulturpolitihkalaš plánain jagis 1998 ja doalvvui barggu eanet konkrehtalaš dássái. Plánashan evttohuvvo oktasaš kulturuhtarádju, mii livččii parlamentáralaš ráđi vuolde. Ráđdi lágidii 29.6.2001 Heahtás kulturpolitihkalaš seminára. Seminára ulbmil lei buktit ovdan kulturpolitihkalaš plána, ohcalit ja gávnadit min kulturfiggamušaid oktasaš vuođu ja gávdnat kulturpolitihkámet boahhteáiggi hástalusaid bálgá. Kulturlávdegoddi ráhkadii golggotmánus 2002 kulturpolitihkalaš raportta, masa gullet višuvdnaoassi ja doaibmabidjoárvalusat.

Sámiráđdi čađaha 2002-2005 Guoládaga sámerádio –proševtta. Prošeaktajođiheaddjin lea leamaš Per Johannes Marainen. Proševtta boadusin Guoládaga sámerádio lea fas 31.12.2003 sáddegohtán guktii vahkkus Lujávrrí kabelfierpmi bokte. Rádios lea dál studio Lujávrrí čearddalaš kulturguovddážis. Rádio sádde sihke sáme- ja ruoššagillii.

Sámiráđdi lei ovttas Kárášjoga gielddain mielde Lujávrrí čearddalaš guovddáži guoskevaš proševttas. Proševtta ulbmil lei divvut Čum-nammasaš dálu, vai guovddáš sáhtá dohko fárret, Ruota Olgoriikadepartemeanta juolludii ruđa divvojupmái. Kulturguovddáš rahppojuvvui ođasmahtton visttis 14.6. 2003.

Olmmošvuoigatvuođaid ossodat lea 2002 ee. bargan ON álgoálbmotdeklarašuvnnain. Oassebealit ledje 2002 hui lahka soahpamuša álgoálbmogiid iešmearrideapmi-meroštallama birra.

Arktalaš- ja birasossodat oassálasttii ee. Álgoálbmogiid riikkaidgaskasaš konferensii Kimberleys, Lulli-Afrihkas 19.-23.8.2002. Konfereanssa fáddán lei bistevaš ovdáneapmi ja mielde ledje sullii 300 áirasa miehtá máilmmi.

Álgoálbmogiid ovttasbargoossodat lea erenoamážit bargan Afrihká álgoálbmogiiguin, omd. Botsvanas ja Tanzanias. Ossodat ordnii ee kurssaid, mat gieđahalle olmmošvuoigatvuođaja eananoamastangažaldagaid.

Sámiráđđi lea hábmen ođđa kommunikašuvdnastrategiijaplána. Ráđđi háliida nannet iežas diehtujuohkima ja nannet oktavuodaid sierra álbmogiidda. Ráđđi lea maiddá ođasmahtán iežas fierpmádatsiiddu.

Ráđđi ceggii cuoŋománus 2002 Sámiráđi ovddidanbarggu komitea. Dát komitea lea bargan guvttiin prošeaktaohcamušain. Nubbi guoská davvi-lulli-oktavuođaide ja dasa gullá omd. oahppomateriála ráhkadeapmi. Nubbi guoská fáddái "eurohpaláš politihkka ja álgoálbmogat".

### **Loahppasáni t**

Davviriikkalaš sápmelaš oktasa<sup>3</sup>bargu devddii 2003 vihttalot jagi ja Sámiráđđi deavdá 2006 vihttalot jagi. Sámeáššiid ovdáneapmi lea dán áigodagas leamaš hui johtil. Sámeservodat lea 50 jagis ollu rievdan ja maiddá Ráđi doaibma lea ollu ovdánan. Sámekonfereanssat ledje guhká dilálašvuođat, gos olbmot guldaledje ovdaságaid, dohkkehedje cealkámušaid ja välljejedje Sámiráđi lahtuid boahte áigodahkii.

Dan maŋŋá bođii áigi, man sáhtá gohčodit prográmmaáigin. Muhtumin sierralágan prográmmat dohkkehuvvojedje álkit, muhtumin jienastusaid maŋŋá.

1970-logus bođii álgoálbmotbargu mielde ja dashan lea dál measta šaddan Sámiráđi váldosuorgin. Go Sovjetlihttu loahpahuvvui ja Ruošša bođii dan sadjái, de Ruošša sámit serve Ráđi bargui. Gii livččii omd. 1970-logus jáhkkán ahte muhtumin vel dollojuvvo sámekonfereansa Ruošša bealde dego dollojuvui 1996?

Sámedikkiid vuođđudeapmi lea maid rievddan Sámiráđi bargogietti. Leat suorggit maid dikkit dál dikšot, mat ovdal gulle Sámiráđđái. Leat boahtán sámeleavga, sámiid álbmotlávlla jnv.

Kultursuorggis Sámiráđđi lea stáđasmahtán iežas saji. Ráđi kulturuhta lea juo šaddan bissovaš institušuvdnan.

Sámiráđđi joatká dál iežas barggu sámeálbmoga buorrin buot njealji riikkas, gos sámit orrot, ja maiddá riikkaidgaskasaččat máilmmi álgoálbmogiid buorrin.



## **SÁMIRÁÐI SÁGADOALLIT 1980-2004**

1980 Matti Morottaja  
1981 Marianne Nilsson  
1982 Leif Halonen  
1983-84 Helvi Nuorgam-Poutasuo  
1985 Odd Erling Smuk  
1986-87 Lars-Anders Baer  
1988 Irja Seurujärvi-Kari  
1989 Leif Halonen  
1990 Lars-Anders Baer  
1991 Leif Halonen

## **SÁMIRÁÐI BARGIT 1956-2004**

### **čáli/váldočáli**

Karl Nickul 1956-1972  
Samuli Aikio 1972-1977  
Leif Rantala 1976-1984  
Gunhild Sara 1985  
Niilo Aikio 1985  
Máret Sara 1986-1987  
Nils Ole Gaup 1988-1995, 1999-2000,  
2002  
Tarja Porsanger 1992  
Johannes Helander 1993-1994  
Leena Aikio 1994-1998, 2000  
John Trygve Solbakk 2001-2002  
Anne Nuorgam 2002  
Tarja Porsanger 2002 rájes

### **Ruhtadoalli/ekonomiačáli**

Leena Aikio 1986-1989, 1991-1994  
Sauli Guttorm 1994-1996  
Veikko Laiti 1996-2002  
Marja-Riitta Bogdanoff 2003 rájes

### **Kulturčáli**

Tarja Porsanger 1990-1991, 1992-1997,  
1999  
Helvi Nuorgam-Poutasuo 1989-1990  
Maria Sofia Aikio 1991-1992, 1995, 1999  
Leena Aikio 1999-2001

### **Kanslista/čáli/hálddahusčáli**

Marjaana Aikio 1978  
Aira Lampila 1979  
Leena Aikio 1979-1987  
Eila Laiti 1983-1984  
Anneli Länsman 1984, 1986

1992 Irja Seurujärvi-Kari  
1993 Lars-Anders Baer  
1994 Olav Mattis Eira  
1995 Helvi Nuorgam-Poutasuo  
1996 Nina Afanasjeva  
1997-98 Olav Mattis Eira  
1999-00 Lars-Anders Baer  
2001-02 Anne Nuorgam  
2003-04 Geir Tommy Pedersen

Maria Sofia Aikio 1986-1988  
Anne Nuorgam 1987-1988

Päivi Magga 1987-1989  
Riitta Aikio 1990  
Seija Rasmus 1990-1995  
Maret Paltto 1991-1992  
Piia Länsman 1993-1994  
Astrid Solhaug Guttorm 1994-1998  
Seija Johansen 1995  
Piia Nuorgam 1998-1999  
Åse Mårgget Holm 1999  
Nils Pajuranta 2000, 2002  
Milja Guttorm 2000  
Outi Maria Paadar 2000, 2003 rájes  
Piia Nuorgam 2004

### **Arktalaš ja birasossodat**

Leif Halonen 2001  
Koordinahtor Nils Ole Gaup 2002  
Ossodaga jođiheadđi Rune Fjellheim  
2002 rájes  
Eamiálbmogiid ovttasbargoossodat  
Koordinahtor Ann Kristin Håkansson  
2002  
Ossodaga jođiheadđi Gunhild Biret Sara  
Buljo 2002 rájes

### **Olmmošvuoigatvuoda ossodat**

John B. Henriksen 2001  
Ossodaga jođiheadđi Mattias Åhrén 2002  
rájes

### **Kulturossodat**

Ossodaga jođiheadđi Leena Aikio 2002  
rájes  
Astrid Solhaug 2003

Jenni Laiti 2004

Dasa lassin leat leamaš prošeaktabargit, dulkkat, jorgaleaddjit jnv.

### **SÁMIRÁÐI GUDNEBÁLKKAŠUPMI 1985-2000**

- 1985 Áillohaš - Nils Aslak Valkeapää
- 1986 Lars Pirak
- 1987 Iver Joks
- 1988 Katrine Johnsen
- 1989 Pekka Lukkari
- 1990 Edel Hætta Eriksen
- 1991 Matti Sverloff
- 1992 Mari Boine
- 1993 Nina Afanasjeva
- 1994 Samuli Aikio
- 1995 Aslak Nils Sara
- 1996 Ella Holm Bull
- 1997 Anna-Maria Blind
- 1998 Louise Bäckman
- 1999 Guoládaga sámesearvi
- 2000 Mikkel Isak Mathisen Oskal

### **SÁMIRÁÐI GIRJEBÁLKKAŠUPMI 1994-2003**

- 1994 Mu ustibat; Iraida Vinogradova/Peter Popov (čálligovvideaddji) ja ©erres beaivi; Elvira Galkina/Jakov Jakovlev
- 1995 Juohkásan várri; Olavi Paltto
- 1996 Hoŋkoŋ dohkká; Ulla Pirttijärvi
- 1997 li fal dan dihte; Inghild Tapio
- 1998 Jávvá; Gun Aira, Ingegaard Vannar/Aino Hivand
- 1999 Bearralat Deatnogáttis; Eino V. Guttorm
- 2000 Biehtár ja Duommá jávren stulliba; Stig Riemmebe Gælok/Kjell Ove Storvik
- 2001 Suoláduvvon; Kirsti Paltto
- 2002 Čiežain čáziin; Harald Gaski/Lars Nordström
- 2003 Árbbolaččat II; Jovnna-Ánde Vest